

ДІАЛЕКТОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

УДК 811.16373.21.001.33

В. Ф. Баньоі

ЗАКАРПАТСЬКІ МІКРОТОПОНІМИ БАСЕЙНУ РІЧКИ УЖА З АТРИБУТИВНИМИ КОМПОНЕНТАМИ АПЕЛЯТИВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Досліджено функціонування мікротопонімів басейну річки Ужа з атрибутивними компонентами апелятивного походження та проаналізовано основні семантичні групи назв.

Ключові слова: мікротопонім, басейн річки Ужас, атрибутивний компонент, семантичні групи базових назв.

Исследовано функционирование микротопонимов бассейна реки Уж с атрибутивными компонентами апеллятивного происхождения, а также проанализированы основные семантические группы названий.

Ключевые слова: микротопоним, бассейн реки Уж, атрибутивный компонент, семантические группы базовых названий.

The article deals with the peculiarities of functioning of microtoponyms of the Uzh river basin with the attributive components, that are based on the appellatives; basic semantic groups are analyzed.

Keywords: microtoponym, the Uzh river basin, attributive component, semantic groups of the basic name.

Географічні назви Закарпаття неодноразово ставали об'єктом ономастичних студій мовознавців (М. Банк, К. Галас, Ф. Куля, В. Німчук, П. Чучка та ін.). Особливу увагу привертають закарпатські мікротопоніми, оскільки вони сформувалися й функціонують в унікальних географічних та культурно-історичних умовах. У статті розглянемо мікротопоніми басейну річки Ужа Закарпатської області, що презентують атрибутивну модель «узгоджене означення, виражене апелятивом + апелятив > двочленна назва».

© Баньоі В. Ф., 2013

Функціонування атрибутивних конструкцій у регіональній мікротопонімії пояснюється, як правило, існуванням явища описовості об'єкта. На думку А. Скляренка, подібні назви, виконуючи розрізнювальну функцію, знаходяться на початку свого еволюційного шляху. І тільки тривалий розвиток забезпечує посилення номінативної функції [1, с. 66].

Стрижневою назвою двокомпонентного мікротопоніма може бути будь-який термін. Здебільшого іменникова частина називає тип географічного об'єкта (номінаційна координата), який є індивідуальною чи колективною власністю або має відношення до сусідніх іменованих територій. Цей компонент, за нашими спостереженнями, найчастіше зникає внаслідок субстантизації. Рідше стрижневим компонентом може бути мікротопонім.

Означальні складники мікротопонімів басейну за семантичними характеристиками неоднорідні. З-поміж них виділяємо відантропонімні (65,2 %), відапелятивні (23,57 %), відтопонімні та відмікротопонімні деривати (11,23 %). Мета дослідження – проаналізувати структурно-семантичні особливості атрибутивних компонентів мікротопонімів басейну річки Ужа Закарпатської області апелятивного походження.

Значна група означень у подібних мікротопонімах утворює бінарні опозиції. Атрибутивні компоненти найчастіше конкретизують величину, розташування, кількість, субстанціональні характеристики, якісні ознаки тощо.

Оригінальною щодо вираження є частина мікротопонімів з атрибутивним компонентом, який указує на взаємну відстань територіальних одиниць відносно одна одної. Засобами виступають не лише прямі показники «ближній – дальній», а й метафоричні означення *дикий*, *дурний*, *шалений*, *глухий* у значенні «важкодоступні місця»: л. *Дýкий Вéршок* (Ужок) (<*дýкий* ‘важкодоступний’), л. *Шáлин'i Вéришки* (Новос.) (<*шáлин'i* ‘віддалені; дуже високі’), пот. *Ближн'a Рóстока* (Смер.) – пот. *Дál'n'a Рóстока* (Смер.) (<*блíжн'a* ‘ближня’ / *дál'n'a* ‘далека’, пор.: *блíжній* ‘те саме, що близький’ [СУМ I, с. 197], *да́льній* ‘який знаходиться на великій відстані’ [СУМ II, с. 207]), пот. *Тамтá Вóда* (Сім.) (<*тамтá* ‘інша; та, а не інша’, пор.: *тамтóй* ‘тотъ’ [Гр. 4, с. 246]; *тамтой* [*тамтóй*] ‘той, а не цей’ [Зх. пол. 2, с. 192]); п. *Глúха Дóліна*

(Пол. Г.), л. *Глухий Вéришок* (Тих.) (<глúха ‘заросла, непрохідна’, пор.: глухíй ‘дуже зарослий, непрохідний, дикий, нерозчищений’ [СУМ II, с. 89]).

Значна група мікротопонімів містить у своєму складі атрибутивний член, що вказує на розмір географічного об’єкта:

1) довжину, висоту («довгий / короткий», «великий / малий»): пот. *Дóўга Пóтóч’ина* (Завб.) – пот. *Куртá Пóтóч’ина* (Завб.) (<дóўга ‘довга’ / куртá ‘короткої протяжності; коротка’, пор.: дóвгий ‘який має велику довжину; протилежне короткий’ [СУМ II, с. 330], корóткий ‘який має малу довжину; протилежне довгий’ [СУМ IV, с. 299]), л. *Вусóкий Ш’:дóубⁿ* (Мирча) – л. *Куртíй Ш’:дóубⁿ* (Мирча) (<вусóкий ‘високий’ / куртíй ‘невисокий’, пор.: висóкий ‘який має велику відстань знизу догори; протилежне низький’ [СУМ I, с. 492]); дж. *Мал’í Рóзт’íч’ки* (Луг) – ур. *Вíл’íк’í Рóзт’íч’ки* (Луг) (<вíл’íк’í ‘великі’ / мал’í ‘малі’, пор.: вели́кий ‘значний своїми розмірами, величиною; протилежне малий’, мали́й ‘невеликий розміром, незначний величиною; протилежне великий’ [СУМ IV, с. 606], [СУМ I, с. 318]); п. *Дóўг’í* (М. Бер.) (<дóўг’í ‘довгі’) – п. *Мали́ч’í* (М. Бер.) (<мали́ч’í ‘дуже маленькі’);

2) ширину («вузький – широкий»): ур. *Шы́рóка Д’íлниц’а* (Нев.) (ши́рóка ‘широка’, пор.: ширóкий ‘який займає великий простір’ [СУМ XI, с. 457]), п. *Шы́рóк’í Кóблики* (Мокра) (<ши́рóк’í ‘широкі’);

3) глибину: пот. *Глобóкий Пóтук* (Лип.) (<глобóкий ‘глибокий’), пот. *Глубóка Пóтóч’ина* (Паст., Чорн.) (<глубóка ‘глибока’).

Досить поширеним способом розмежування об’єктів у мікротопонімній номінації є використання кількісних характеристик, а саме:

1) порядок розташування географічних об’єктів, який указує не лише на кількість, а й певною мірою на їхнє просторове розташування: п. *Пéрва Пóл’ана* (К. Паст.) – п. *Дrúga Пóл’ана* (К. Паст., Дубр.) (<пérва ‘перша’ / drúga ‘друга’), п. *Пéрша Пáс’íка* (Новос.) – п. *Дrúga Пáс’íка* (Новос.) – п. *Trýt’á Пáс’íка* (Новос.) – п. *Ч’e”твéрta Пáс’íка* (Новос.) (<nérsia ‘перша’ / drúga ‘друга’ / trýt’á ‘третя’ / ч’e”твérta ‘четверта’); п. *Йe”d’n’í Пóл’анки* (Лип.) (<йe”d’n’í ‘одні’ (у значенні перші), ур. *Три Пóтóки* (Зар.) (<tri ‘три’).

Атрибутивні члени на позначення кольору можуть виражати одну з відмінно якісних ознак найменованого географічного об'єкта (колір покладів, ґрутового покриву, води, рослинності тощо):

1) білий колір: дж. *Білий Студнік* (Бег. П.) (<білий ‘білий’ (про колір дна), пор.: *білий* ‘який має колір крейди, молока, снігу’ [СУМ I, с. 181]), п. *Білої Пóле* (Бег. П.) (<білої ‘білого кольору’ (про ґрунт або рослинний покрив));

2) зелений колір: п. *Зелéна Пóльанка* (Смер.) (<зелéна ‘зелена’ (про особливий рослинний покрив); л. *Зелéна* (Кам.) (<зелéна ‘зелена’ (про рослинний покрив));

3) червоний колір: п. *Ч'ервéна Зýмл'a* (Домаш.) (<ч'ервéна ‘червона (про колір ґрунту), дж. *Ч'ервéна Стýн':a* (Пол. Г.) (<ч'ервéна ‘червона’ (про колір води), міст *Ч'ервóний Міст* (Лютати) (<ч'ервóний ‘червоний’ (про колір фарби); пас. *Цигловáтої* (Тих.) (<цигловáтої ‘жовто-червоного кольору’ (про ґрунт);

4) чорний колір: пот. *Ч'óрна Кál'en'* (Кам.) (<ч'óрна ‘чорна; брудна’, пор.: *чóрний* ‘грязний’ [Гр. 4, с. 470]), п. *Ч'óрна Пас'íка* (Дубр.) (<ч'óрна ‘чорна; погоріла’), пот. *Ч'óрниi Пóт'ík* (Луг) (<ч'óрниi ‘чорний’ (про колір води, можливо, забруднення); пот. *Ч'ór'ñ'i Вóды* (Новос.) (<ч'ór'ñ'i ‘чорні; глибокі’), п. *Ч'ór'ñ'i Гуркí* (Пор.) (<ч'ór'ñ'i ‘чорні’ (імовірно, про колір ґрунту).

Особливе місце серед відатрибутивних мікротопонімів посідають утворення, що репрезентують просторові уявлення про розташування найменованих одиниць:

1) «передній – середній – задній»: п. *Перíд'н'íй Д'íлóк* (Завос.) – п. *Зán':iй Д'íлóк* (Завос.) (<перíд'н'íй ‘передній’ / зán':iй ‘задній’), п. *Серéн:iй Вéршок* (Лютати) (<серéн:iй ‘такий, що знаходиться посередині чогось’), п. *Пирíн':i Йáмы* (Верх. Б.) – п. *Зán':i Йáмы* (Верх. Б.) (<пирíн':i ‘передній’ / зán':i ‘задній’);

2) протиставлення «верхній – нижній»: п. *Вýрхníй Лазóк* (Дубр.) – п. *Нýжн'íй Лазóк* (Дубр.) (<вýрхníй ‘верхній’ / нýжн'íй ‘нижній’), ур. *Вышин'a Пóл'ана* (К. Паст.) – ур. *Нýжн'a Пóл'ана* (К. Паст.) (<вышин'a ‘верхня’ / нýжн'a ‘нижня’); л. *Вышин'i Рóс-tuch'ki* (Т.-Пол.) – л. *Нýжн'i Рóс-tuch'ki* (Т.-Пол.) (<вышин'i ‘верхній’ / нýжн'i ‘нижній’); зафіксовані назви, атрибутивні члени яких виражені прикметником у вищому ступені порівняння: л. *Выша Штрéка*

(Новос.) (<вýша ‘вища; що знаходиться вище іншого об’єкта’), ур. *Выш:ої Нáнч’иної Шалашиш’е* (Лип.) (<выш:ої ‘вище’);

3) протиставлення «лівий – правий»: ур. *Л’ївї Д’їл* (Турич.) – ур. *Прáвиї Д’їл* (Турич.) (<л’ївї ‘лівий’ / *прáвиї* ‘правий’, пор.: ‘лівий розташований з того боку тіла, де міститься серце; протилежне правий’ [СУМ IV, с. 507]), *прáвиї* ‘розташований на тому боці тіла, що протилежний лівому’ [СУМ VII, с. 501];

4) центральне розташування: вул. *Централ’на* (Лип.), клад. *Централ’ний Цýнтар’* (Сіль). За нашими спостереженнями, у значенні «центральний, розташований посередині», «центральний, основний» уживається відносно-якісний прикметник *грац’кий* (вул. *Грац’ка* – М. Бер., Пер.). На цю назву звертає увагу М. І. Сюсько, уважаючи словакізм *грацька* «брукована чи шосейна дорога» <*hradskacesta* «дорога, що веде у місто», «міська дорога» причиною функціонування в західно-ужанському ареалі слова *путь* як іменника жіночого роду [2, с. 298].

Мікротопоніми басейну Ужа, у складі яких є означення, що вказують на форму та розташування географічних об’єктів, утворюють окрему специфічну групу. Геометричні параметри, окреслені такими атрибутивами, є важливими показниками не лише форми, а й інших особливостей рельєфу:

1) неправильна форма: п. *Крýвї Ч’érteж^ш* (Р. Паст.) (<крайвї ‘з вигинами на поверхні: горбками та впадинами’, пор.: *крайвїй* ‘непрямий, вигнутий, покручений’ [СУМ IV, с. 339]), п. *Крýва Зýмл’а* (К. Паст.) (<крайва ‘неправильної форми’), п. *Кóс’ї Нývy* (Чорн.) (<кóс’ї ‘неправильної форми; похилі’, пор.: *кóсий* ‘який падає або розташований під кутом до горизонтальної площини; непрямий, похилий’ [СУМ IV, с. 304]);

2) правильна форма, пряма лінія: дор. *Прóста* (<прóста ‘пряма’, пор.: *прóстий* ‘рівно спрямований; прямий’ [СУМ VIII, с. 295]), г. *Плóскїй Д’їл* (Кам.) (<плóскїй ‘плоский’, пор.: *пло́скій* ‘який не має помітного схилу (про берег, дах тощо); пологий’ [СУМ VI, с. 591]), л. *Рýниї Плаї* (Т.-Пол., Лип.) (<рýниї ‘рівний’), п. *Рýн’ї Вулишýны* (Чорн.) (<рýн’ї ‘рівні’ (про дерева));

3) рівнинний рельєф: п. *Рóвин:ýстиї* (К. Р.) (<рóвин:ýстиї ‘рівнинний; без істотних западин та підвищень’, пор.: *рóвінь* ‘рівне

поле або рівна сіножать у горах біля річки або потока, рівнина' [Он. 2, с. 179]; [*рóвенъ*] 'рівнина'; [*рóвінь*] 'рівнина' [Ет. 5, с. 87]), ур. *Рýный* (Р. Паст.) (<*рýныи* 'рівний; без западин та підвищень'), п. *Рýної Пóле* (Чорн.) (<*рýнои* 'рівне');

4) рельєф з вигинами й виступами: п. *Зламáний Йáрок* (Пол. Г.) (<*зламáнии* 'нерівної форми (з вигинами й виступами)', пор.: *зламаний* 'вигнутий, заломлений під кутом' [СУМ III, с. 586]), п. *Зломинíстої* (Кам.) (<*зломинíстои* 'кам'янисте з нерівностями' (про скелясту місцевість), п. *Йáмный* (Люта) (<*йáмный* 'з багатьма заглибинами', пор.: *ямí* 'багато заглибин' [Гуц., с. 234]), п. *Йамðвáта* (Вол.) (<*йамðвáта* 'з ямами; ямкувата', пор.: *ямувáтий* 'покритий ямами, ухабистий' [Гр. 4, с. 540]), п. *Йарч'икðвáтыи* // *Йарч'икðвáтої* (Зар.) (<*йарч'икðвáтыи* // *йарч'икðвáтої* 'з неглибоким продовгуватими ярами', пор.: *йрок* 'жолоб; рів; потік, струмок' [Гуц., с. 234]);

5) кругла форма: ур. *Кругла Пáс'íка* (К. Паст.) (<*кругла* 'округлої форми', пор.: *круглий* 'який має форму круга, кулі, циліндра тощо або формою нагадує їх; округлий' [СУМ IV, с. 368]), п. *Кругл'i Кóшары* (Бук.) (<*кругл'i* 'округлої форми'), дж. *Округлый* (Вішка) (<*округлый* 'округлий; округлої форми', пор.: *округлий* 'який має закруглені форми, лінії, обриси' [СУМ V, с. 681]);

6) гостра форма: *Óстра* (полон. – Люта, Тих., г. – Р. Паст., п. – Кам., Нев.) (<*óстра* 'з гострим шпилем гори', пор.: *гóстрий* 'остроконечный, конусообразный' [Гр. 1, с. 319]);

7) розташування: п. *Поперíч'ної* (Р. Паст.) (<*поперíч'ної* 'поперечне', пор.: *поперéчний* 'розташований поперек чого-небудь; протилежне поздовжній' [СУМ VII, с. 195]).

Значну групу відатрибутивних мікротопонімів складають назви, базові еквіваленти яких відображають відносний час утворення географічного об'єкта чи початок його експлуатації: ч. с. *Новá Вýлиц'a* (Чорн.) (<*новá* 'нова; яка існує відносно недовгий час', пор.: *новýй* 'який недавно виник, з'явився, не існував раніше' [СУМ V, с. 433]), ур. *Нóвýй Mat'íйóвиц'* (Паст.) – ур. *Стáрий Mat'íйóвиц'* (Паст.) (<*нóвýй* 'новий' / *стáрий* 'старий', пор.: *старýй* 'який існує довгий час, давно створений; протилежне новий' [СУМ IX, с. 654]), п. *Стáр'i Пáс'íки* (Сіль, К. Р., Люта) (<*стáр'i* 'старі').

Атрибутивні елементи мікротопонімів Ужанщини відображають і гідрографічні особливості місцевості (ґрунту) та характерні особливості самих водних об'єктів:

1) заболоченість / сухість, обводненість: п. *Вôд'анá Пôл'анка* (Тих.) (<*вôд'анá* ‘водяна; зі стоячою водою’), ур. *Гníла Мôч'ар'* (Чорн.) (<*гníла* ‘гнила; заболочена’, пор.: *гнiliй* ‘застояний, затхлий, несвіжий’ (про воду, водойми) [СУМ II, с. 93]), потч. *Погнилá Потôч'ина* (Завб.) (<*погнилá* ‘болотисита, з неприємним запахом’, пор.: *погñilij* ‘зруйнований або зіпсований гниттям; який згнів, розклався’ [СУМ VI, с. 714]), пот. *Сôрôвîй Пôтук // Сôрôвá* (Кам.) (<*сôрôвîй* ‘заболочений; з заболоченими берегами’, пор.: *сirovîj*, [сorovîj] ‘сирий’ [Ет. 5, с. 241–242]; *сиrij* ‘покритий або просякнутий вологою; вогкий’ [СУМ IX, с. 197]), п. *Сухá Дôлýнка* (Лип.) (<*сухá* ‘суха’ (про ґрунт), пот. *Сухá Пôтôч'ина* (Княг.) (<*сухá* ‘суха; неповноводна’), пот. *Калñij* (Т.-Пас.) (<*калñij* ‘з брудною водою’, пор.: *калñij* ‘грязний, нечистий’ [Гр. 2, с. 211]; *кальñíni* ‘брудний’ [Ет. 2, с. 345]), п. *Сéрnyj* (Вільш.) (<*сéрnyj* ‘заболочений; з гниллю (про ґрунт)’, пор.: [сéрnij] ‘лагідний’; ‘гнилий, м’який, трухлявий, крихкий’ [Ет. 5, с. 220]);

2) особливі якості води (смак, запах, температура, лікувальні та чудодійні властивості, швидкість течії, особливості русла тощо): пот. *Бýстрий Пôт'ik* (Верх. Б.) (<*бýстрий* ‘швидкий’ (про течію), кр. *Вic'ц'óva // Йic't'óva Bóda* (Гусн.) (<*вic'ц'óva* ‘мінеральна залісто-кисла’ (про воду); ‘лікувальна’ (від ревматизму); *йic't'óva* ‘джерело мінеральної залісто-кислої води, яка має лікувальні властивості (від ревматизму)’, пор.: *gic'ц'ová водá* ‘джерело мінеральної залісто-кислої води’ [Дз. дж., с. 183]), пот. *Вон'áч'a Пotôch'ina* (Лип.) (<*вон'áч'a* ‘вонючий’, пор.: *вонючий* ‘те саме, що смердючий’ [СУМ I, с. 737]; *вónяти* ‘смердіти’ [ОН. 1, с. 142]), дж. м. в. *Кvasná Bóda* (Р. Паст., Новос., Чорн., Вол.) (<*кvasná* ‘мінеральна’, пор.: *кvas* ‘джерело мінеральної води’ [Дз. дж., с. 181]), ур. *Йaiç'ýú Pôtuk* (К. Паст.) (<*йaiç'ýú* ‘мінеральний’ (про сірчисте джерело), пот. *C'ach'énij Pôtuk // C'amá Bóda* (Княг.) (<*c'ach'énij* ‘освячений; який має чудодійну силу’ / <*c'amá* ‘яка має чудодійну силу’), дж. м. в. *Солéna Bóda* (К. Паст., Дубр.) (<*солéna*, пор.: *солéna* (вода) ‘мінеральна вода’ [Бук., с. 506]), дж. м. в. *Стudéna Bóda* (К. Паст.) (<*studéna* ‘холодна’, пор.: *studéniy*

‘холодний’ [Гр. 4, с. 221]; *студéний* ‘дуже холодний’ [СУМ IX, с. 799]), дж. Ц’áпкана *Вóда* (Паст.) (<ц’áпкана ‘яка повільно капає, стікає’, пор.: цяпати ‘капати; повільно литися’ [Гуц., с. 215]).

Відатрибутивні мікротопоніми з «рослинними» означеннями утворюють дві основні групи:

1) назви на позначення загальної площини за певним видом рослинного покриву: л. *Берíз’н’а Двéрика* (Став.) (<берíз’н’а ‘березова’), л. *Вулиáва* (Кам.) (<вулиáва ‘вільхова, поросла вільхою’), п. *Смерич’анá* (Вол.) (<смерич’анá ‘смерекова; поросла смерекою’), п. *Мохнатої Пóле* (Лют.) (<мохнатої ‘поросле мохом’, пор.: *мохнатий* ‘злегка покритий мохом’ [Ет. 3, с. 524]; *мохнатий* ‘зарослий’ (про дерево, пень) [Гуц., с. 105]), п. *Йафíн:иї* (Завос.) (<йафíн:иї ‘порослий чорницею’, пор.: яфина ‘чорниця’ [ОН. 2, с. 406]; яфина ‘бот. Vaccinium myrtillus, чорниця (ягоди)’ [Гуц., с. 234]), п. *Пáпоротníй* (Домаш.) (<пáпоротníй ‘порослий папороттю’), л. *Калин:иї Лух* (Чорн.) (<калин:иї ‘калиновий; порослий калиною’), п. *Ос’ц’án:иї* (Лют.) (<ос’ц’án:иї ‘порослий колючою травою’, пор.: *ость* ‘довгий щетинистий вусик на колосковій лусці у багатьох злаків’ [СУМ V, с. 792]; *ості* ‘бот. Cirsium, осот; остюк; колючка’ [Гуц., с. 129]), п. *Колос’анýї* (Чорн.) (<колос’анýї, пор.: [колосяний] ‘колосковий’ [Ет. 2, с. 520]), ур. *Тополníч’а* (Паст.) (<тополníч’а ‘поросла деревами тополі’, пор.: *топольник* ‘зарості тополь’ [СУМ X, с. 198]), п. *Ч’имérна Млáка* (Т.-Б.) (<ч’имérна ‘поросла чемерицею’, пор.: чемерíца, чемерка ‘одуряючий табак из багуна’, чемерíця ‘чемерица’ [Фасм. 4, с. 331]; [чéмер] бот. ‘чемериця; Veratzemlabelianum’ [Зх. пол. 2, с. 248]);

2) назви, що виражаютъ ознаку «місцевість, поросла місцями названим видом рослини» (через форманти *-двáт-*, *-увáт-*, *-нист-*): пот. *Бересникувáтий Пóтук* (Костр.) (<бересникувáтий ‘порослий подекуди берестом’, пор.: бéрест ‘листяне дерево з коричнево-сірою корою і овальними, на кінці загостреними листками, яке використовують для живоплотів та захисних лісонасаджень’ [СУМ I, с. 160]; [берестníк] ‘берестовий гай’ [Ет. 1, с. 173]), пот. *Бóзникóвáтий Пóтук // Бузникóвáтый* (Чорн.) (<бóзникóвáтий ‘порослий бузиною’, пор.: [бозник] ‘бузина’ [Ет. 1, с. 222]; [бузníк] ‘зарості бузини; бузок; бузина’, [бузинувáтий] ‘порослий бузиною’ [Ет. 1, с. 281]), п. *Вышникóвáтый // Вышникóвáтойе* (Т.-Пол.)

(<вишникôвáтый // вишникôвáтойе ‘порослий молодими вишнями’, пор.: *вýшник* ‘садок з вишневих дерев або модода вишнева порість’ [СУМ I, с. 543]), п. *Імшиôвáта* // *Йимшиôвáта* (Бег. П.) (<імшиôвáта // йимшиôвáта ‘поросла мохом’, пор.: *імхóвий* ‘моховий’ [Гр. 2, с. 198]; *імшéдь* ‘мохъ’ [Гр. 2, с. 198]; *мшедь* ‘раст. лишайникъ’ [Гр. 2, с. 458]; *моховýтий* ‘обросшій мхомъ’ [Гр. 2, с. 450]; *миш’ýник* ‘мох, омшаник’ [Гуц., с. 107]), п. *Липникуváтый* (Сух.) (<ліпникуváтый ‘порослий липою’, пор.: *ліпнíк* ‘ліповий гай; липовий мед’ [Ет. 3, с. 237]), л. *Хміл’ôвáта* (Р. Паст.) (<хміл’ôвáта ‘поросла хмелем’), ур. *Рок’їтнýста* (Паст.) (<рок’їтнýста ‘поросла вербою’, пор.: *рокýтник* ‘раст. Salixincybacea L., Salixrosmarinifolia’ [Гр. 4, с. 64]).

Окремі мікротопоніми утворюють групу, базові прикметники якої характеризують інші особливості рослинного покриву:

1) надмірна густота: л. *Збýтий Л’іс* (Лубня) (<збýтий ‘густий; непрохідний’), л. *Груýбii Л’іс* (Нев.) (<груýбii ‘густий; з деревами, які мають густі стовбури’, пор.: *груýбii* ‘великий за об’ємом та поперечним перерізом; товстий’ [СУМ II, с. 178]), п. *Кудр’ávyй* (Люта) (<кудр’ávyй ‘зарослий чагарниками та лісом’, пор.: *кудр’íвий* ‘зарослий’ [Гуц., с. 88]), п. *Волосnýстый* (Лип.) (<волосnýстый ‘з густими заростями’);

2) відсутність рослинності: п. *Гóлий Вéршок* (Мокра) (<гóлий ‘безлісий’, пор.: *гóлий* ‘який не має рослин, не вкритий рослинами’ [СУМ II, с. 107]), пот. *Лíсий Пóт’íк* (Верх.Б.) (<лíсый ‘не зарослий нічим (про береги)’, пор.: *лíсий* ‘позбавлений рослинності; голий’ (про землю, гори тощо) [СУМ IV, с. 490]), п. *Лýса Гóрá* (М. Бер.) (<лýса ‘безліса; не заросла нічим’, пор.: *лýса горá* ‘безліса гора’ [Гуц., с. 93]);

3) окремі особливості рослинності, а саме – товщину, наявність певних дефектів (дуплавість) тощо: л. *Tóýстий* (Люта) (<tóýстий ‘який має значну товщину’ (про стовбури дерев), л. *Дудлíвойе* (Т.-Пас.) (<дудлíвойе ‘дуплаве (про дерева у лісі)’, пор.: [дудлó] ‘дупло’, [дудлíвий] ‘дуплавий’ [Ет. 2, с. 141]), л. *Дуплáвii Кámіn'* (Лип.) (<дуплáвii ‘з дуплами (про дерева в лісі) та печерами’, пор.: *дуплáвii* ‘з дуплом або дуплами’ [СУМ II, с. 436]; *дуплó* ‘довбана діра’ [ОН. 1, с. 239]), ур. *Дупл’áч’íй Гryбíн'* (Вол.) (<дупл’áч’íй ‘з дуплистими деревами’, пор.: *дупляк* ‘дуплистое

дерево' [Гр. 1, с. 456]), п. *Кутлікôвáтої* (Паст.) (<кутлікôвáтої 'з невеликими улоговинами, видолинками'), п. *Коринíстої* (Кам.) (<коринíстої 'із залишками коріння, яке глибоко сидить у землі', пор.: *коренáстий* 'який має міцне, велике, розгалужене коріння' [СУМ IV, с. 287]; [*корінíстий*], [*коренáстий*] 'з великим сильним, глибоко сидячим корінням' [Ет. 3, с. 24]; [*коренíстий*] 'т. с.; з корінням' [Ет. 3, с. 24]);

4) негативна оцінка місцевості (непридатна, запущена територія, позбавлена рослинності тощо): п. *Дýкої Пóле* (Люта) (<*дýкій* 'необроблюваний; сильно зарослий', пор.: *дичáвина* 'глушина' [Ет. 2, с. 69]), п. *Погáниї* (Люта) (<*погáниї* 'неродючий (про землю)', пор.: *погáний* 'який не має добрих якостей, властивостей' [СУМ VI, с. 701]), п. *Пустóї Пóле* (Новос.) (<*пустóї* 'необроблюване; неврожайне (про поле)', пор.: *пустын'a* 'ніколи не орана земля; земля' [ОН. 2, с. 162]).

На відміну від «флористичних» мікротопонімів, група відатрибутивних назв, що виражає відношення до тваринного світу, є невеликою: п. *Буйáч'i Кóблики* (Мокра) (<*буйáч'i* 'бугаячий', пор.: [буяк] 'бугай' [Ет. 1, с. 314]), ур. *Вóйч'a Йáма* (С-ки, Зар.) (<*вóйч'a* 'вовча'), л. *Йагн'áч'uї* (Домаш.) (<*йагн'áч'uї* 'ягнячий', пор.: *ягнáчий* 'що належить ягнятові' [СУМ XI, с. 624]), г. *Кýз'l'ач'uї Вéришок* (Пер.) (<*кýз'l'ач'uї* 'козячий'), клад. *Маржáч'uї Цýнтар'* (Завос., Новос.) (<*маржáч'uї* 'тваринний', пор.: *мáрга* 'рогата худоба' [ОН. 1, с. 430]), л. *Máч'ac'uї Городóк* (Т.-Б.) (<*máч'ac'uї* 'котячий', пор.: *мачка* 'кішка' [ОН. 1, с. 435]).

Атрибутивні елементи мікротопонімів регіону містять указівку на особливості ґрунтового покриву: горб *Глин'áний Горбⁿ* (Сух.) (<*глин'áний* 'з покладами глини, яку використовують для господарських потреб'), ур. *Камн'анá Пóл'анка* (Люта) (<*камн'анá* 'кам'яна'), пот. *Кámн'аныї Пóтук* (Дубр.) (<*кámн'аныї* 'кам'яний; з кам'яним дном'); ур. *Кремінýстый* (Пор.) (<*кремінýстый* 'покритий камінням', пор.: *кременýстий* 'який складається з кременю, містить кремінь. // Укритий, устелений камінням; кам'янистий' [СУМ IV, с. 334]), п. *Піскóвáтий* (Зар.) (<*піскóвáтий* 'з домішками піску (про ґрунт)', пор.: [*піскóвáтий*] 'який містить у собі пісок' [Ет. 4, с. 415]); пот. *Мид'анýї Пóт'ік* (Тих.) (<*мид'анýї*, пор.: *мéдяний*

‘медовый’ [Гр. 2, с. 415]; *мідяний* ‘кольору міді; червоно-жовтий’ [СУМ IV, с. 725]; *мідяний* ‘мідний; мідяно-червоний; який містить мідь’ [Ет. 3, с. 472]).

Ми зафіксували декілька мікротопонімів з атрибутивним членом *вітрóва* «оголена», «висока й оголена, відкрита для вітру», «із сильними вітрами (протягами)» (л. *Вітрóва Скáла* – Новос.).

Окрему групу географічних назв утворили мікротопоніми, у яких означальна частина вказує на ознаку за певним типом будівель, спеціальним призначенням, особливим використанням, відношенням до конкретних установ тощо: міст *Бетóн:ий Муст* (Кам., Нев., Стр.) (<*бетон:ий* ‘бетонний; зроблений з бетону’), дор. *Вúзна Пут'* (Вільш.) (<*вúзна* ‘возова’ (про дорогу; яка призначена для пересування тільки возом), кл. *Войéн:ий Цýнтар'* (Сім.) (<*войен:ий* ‘військовий’), оз. *Комсомóл'с'кої Óзеро* (Пол. Г.) (<*комсомóл'с'кої* ‘комсомольське’), л. *Л'iсбóвї Кордóн* (Т.-Пол.) (<*л'iсбóвї* ‘лісовий’, пор.: *лісовий* ‘який знаходиться в лісі, розташований у ньому’ [СУМ IV, с. 524]), сад *Шк'íл'nyй Сад^m* (Гусн.) (<*шк'íл'nyй* ‘шкільний’). Більшість цих назв є сучасними новотворами, які, можливо, уже приречені на короткосважне функціонування.

Незначний відсоток мікротопонімів складають назви з атрибутивним членом, який позначає результат господарської діяльності людей, особливості рослинного покриву, тип та внутрішні характеристики об’єкта, призначення тощо: п. *Засý^oпаний Канál* (Нев.) (<*засý^oпаний* ‘засипаний’), п. *Зч'eish':увáтий* (Вол.) (<*зч'eish':увáтий* ‘вичищений, викорчуваний’ (про ділянку лісу), міст *Кры́тий Mіст* (Люта) (<*кры́тий* ‘з навісом’, пор.: *кры́тий* ‘який має дах, дашок, накриття’ [СУМ IV, с. 350]), ур. *Опалéний Жól'iбⁿ* (Став.) (<*опалéний* ‘погорілий’ (про ліс), п. *Спалéний Вéришок* (Пол. Г.) (<‘погорілий’ (про ліс), пор.: *спáлений* ‘який зазнав дії вогню, сонця і т. ін.; обпалений, почорнілий’ [СУМ IX, с. 486]), п. *Ч'ýстий Ч'érтиж^m* (Вільш.) (<*ч'ýстий* ‘незарослий нічим’, пор.: *чýстий* ‘незаросшій сорными травами’ [Гр. 4, с. 464]).

Отже, семантика означальних компонентів мікротопонімів басейну річки Ужа дає можливість створити певні уявлення про зовнішні ознаки, внутрішні властивості об’єктів, які вони позначають. Атрибутивні складники найчастіше конкретизують взаємну

відстань та віддаленість, кількісні характеристики, колір, розташування, особливості рельєфу, відносний час утворення, особливості водних об'єктів, рослинний покрив тощо. Незначний відсоток складає група назв, у яких означальний компонент указує на результат господарської діяльності людей. Перспектива дослідження полягає в комплексному вивченні семантичних особливостей усіх атрибутивних компонентів мікротопонімів Ужанщини.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

Бук. – Словник буковинських говірок [за заг. ред. Н. В. Гуйванюк]. – Чернівці, 2005. – 688 с.

Гр. 1, 2, 3, 4 – Словарь української мови: в 4. т. / [упоряд. з додат. власного матеріалу Б. Грінченко]. – К., 1905–1907. – Перевидано: К.: Наук. думка, 1996.

Гуц. – Піпаш Ю. О. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / О. Ю. Піпаш, Б. К. Галас. – Ужгород, 2005. – 266 с.

Дз. дж. – Дзендерівський Й. О. Українські назви для джерела (спостереження над українськими назвами гідрорельєфу) / Й. О. Дзендерівський // Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae. – Budapest, 1975. – Т. XXV. – Р. 149–241.

Етм. 1, 2, 3, 4, 5 – Етимологічний словник української мови: в 7 т. / [гол. ред. О. С. Мельничук]. – К.: Наук. думка, 1982–2005. – Т. 1–5.

Зх. пол. 1, 2 – Аркушин Г. Словник західнополіських говірок / Г. Аркушин. – Луцьк, 2000. – Т. 1–2.

Он. 1, 2 – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок / М. Й. Онишкевич. – К.: Наук. думка, 1984. – Ч. 1. – 495 с.; Ч. 2. – 515 с.

СУМ I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII – Словник української мови: в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голов. ред.) та ін.]. – К.: Наук. думка, 1970–1980.

Фасм. 1, 2, 3, 4 – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / М. Фасмер. – М.: Прогресс, 1986–1987.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Великоберезнянський район: Бег. П. – с. Бегендяцька Пастіль, Верх.-Б.– с. Верховина Бистра, Вішка – с. Вішка, Вол. – с. Волосянка, Гусн. – с. Гусний, Домаш. – с. Домашин, Забр. –

с. Забрідь, Зав. – с. Завосино, Княг. – с. Княгиня, К. Паст. – с. Костьова Пастіль, К. Р. – с. Костринська Розтока, Луг – с. Луг, Люта – с. Люта, М. Бер. – с. Малий Березний, Мирча – с. Мирча, Р. Паст. – с. Розтоцька Пастіль, Сіль – с. Сіль, Смер. – с. Смерекова, Став. – с. Ставне, Стр. – с. Стричава, Стуж. – с. Стужиця, Сух. – с. Сухий, Тих. – с. Тихий, Ужок – с. Ужок, Чорн. – с. Чорноголова. *Перечинський район:* Вільш. – с. Вільшинки, Дубр. – с. Дубриничі, Завб. – с. Завбуч, Зар. – с. Заричово, Лип. – с. Липовець, Мокра – с. Мокра, Нов. – с. Новоселиця, Пол. Г. – с. Полянська Гута, Пер. – м. Перечин, Паст. – с. Пастілки, Пор. – с. Порошково, Т. Б. – с. Тур'я-Бистра, Т.-Пас. – с. Тур'я-Пасіка, Т.-Пол. – с. Тур'я-Поляна. *Ужгородський район:* Кам. – с. Кам'яниця, Нев. – с. Невицьке.

СКОРОЧЕННЯ НОМЕНКЛАТУРНИХ ТЕРМІНІВ

вул. – вулиця, г. – гора, дж. – джерело, дж. м. в. – джерело мінеральної води, дор. – дорога, клад. – кладовище, кр. – криниця, л. – ліс, м. в. – місце відпочинку, п. – поле, пас. – пасовище, полон. – полонина, пот. – потік (річка), потч. – потічок (струмок), ур. – урочище, ч. с. – частина села.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Скляренко А. М. «Степень ономатизации» топонимов разных типов / А. М. Скляренко // Восточнославянская ономастика: исследования и материалы. – М.: Наука, 1979. – С. 59–69.
2. Сюсько М. І. Спостереження над категорією роду іменника у говірках Закарпатської області УРСР / М. І. Сюсько // Культура і побут населення українських Карпат. – Ужгород: Б. В., 1973. – С. 297–303.

Надійшла до редколегії 19.02.2013